

Наукові праці

Видається з грудня 2001 року

Науково-методичний журнал

**Серія
«ФІЛОЛОГІЯ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО»**

**Випуск 259, 2016
Том 271**

Наказом МОН України від 12.05.2015 року
№ 528 журнал включено до переліку наукових фахових видань
з філологічних наук (літературознавство), у яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття наукових
ступенів доктора і кандидата наук.

Засновник видання –
Національний університет
«Києво-Могилянська
академія».
Видання засноване у 2001 р.
Свідоцтво КВ № 5817
від 30.01.2002.

Перереєстрація:

Засновник видання –
Миколаївський державний
гуманітарний університет
ім. Петра Могили
Свідоцтво КВ № 9506
від 14.01.2005.

Перереєстрація:

Засновник видання –
Чорноморський державний
університет ім. Петра Могили
Свідоцтво КВ № 15281-3853ПР
від 10.04.2009.

Рекомендовано до друку
рішенням вченої ради
Чорноморського державного
університету ім. Петра Могили
(протокол № 9 від 08.06.2016).

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА РАДА:

Клименко Л. П.	голова редакційно-видавничої ради, головний редактор журналу «Наукові праці», доктор технічних наук, професор, ректор ЧНУ імені Петра Могили.
Беглиця В. П.	заступник голови редакційно-видавничої ради, заступник головного редактора журналу «Наукові праці», доктор наук з державного управління, доцент, проректор з наукової роботи ЧНУ імені Петра Могили.
Смельянов В. М.	голова редколегії серії «Державне управління», доктор наук з державного управління, професор.
Іванов М. С.	голова редколегії серії «Політологія», доктор політичних наук, професор.
Мещанинов О. П.	голова редколегії серії «Педагогіка», доктор педагогічних наук, професор.
Горлачук В. В.	голова редколегії серії «Економіка», доктор економічних наук, професор.
Грабак Н. Х.	голова редколегії серії «Екологія», доктор сільськогосподарських наук, професор, старший науковий співробітник.
Матвєєва Н. П.	голова редколегії серії «Філологія. Мовознавство», доктор філологічних наук, професор.
Григор'єва Л. І.	голова редколегії серії «Техногенна безпека. Радіобіологія», доктор біологічних наук, професор.
Пронкевич О. В.	голова редколегії серії «Філологія. Літературознавство», доктор філологічних наук, професор.
Тригуб П. М.	голова редколегії серії «Історія», доктор історичних наук, професор, академік УАІН.
Гавєли В. Л.	голова редколегії серії «Філософія», доктор філософських наук, професор.
Фісун М. Т.	голова редколегії серії «Комп'ютерні технології», доктор технічних наук, професор, старший науковий співробітник, дійсний член УАІН.
Андрєєв В. І.	відповідальний секретар журналу «Наукові праці», кандидат технічних наук, в. о. доцента.

Н 34

Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 259. Т. 271. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. – 128 с.

Журнал присвячено осмисленню специфіки відображення біополітичної проблематики в художній літературі. Статті, представлені у збірнику, містять теоретико-літературні розвідки, пов'язані з біополітичними структурами, що розглядаються в контексті постколоніальних студій та ескритики, а також із різними формами репрезентації тілесності в літературному тексті та стратегіями моделювання художніх світів засобами мистецтва слова. Журнал розрахований на науковців, аспірантів і студентів філологічного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ СЕРІЇ:

1. **Пронкевич Олександр Вікторович**, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту ЧНУ імені Петра Могили – голова редакційної колегії серії «Філологія. Літературознавство» (м. Миколаїв).
2. **Даниленко Ірина Іванівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
3. **Шестопалова Тетяна Павлівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
4. **Науменко Анатолій Максимович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
5. **Мегєла Іван Петрович**, доктор філологічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ).
6. **Гундорова Тамара Іванівна**, доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу теорії літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ).
7. **Висоцька Наталія Олександрівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ).
8. **Олексенко Володимир Павлович**, доктор філологічних наук, професор, декан факультету філології та журналістики Херсонського державного університету (м. Херсон).
9. **Павленко Ганна Іванівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри літературознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» (м. Київ).
10. **Демченко Алла Вікторівна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Херсонського державного університету (м. Херсон).
11. **Косарєва Галина Сергіївна**, кандидат філологічних наук, доцент б.в.з. кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).
12. **Лебедінцева Наталія Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ імені Петра Могили (м. Миколаїв).

РЕЦЕНЗЕНТИ ЗБІРНИКА:

1. **Александрова Г. А.**, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник Київського національного університету імені Тараса Шевченка
2. **Костенко Н. В.**, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури та компаративістики Інституту філології ЧНУ імені Тараса Шевченка
3. **Панченко В. Є.**, д-р філол. наук, Національний університет «Києво-Могилянська академія».

ISSN 2310-9815

© Чорноморський національний університет імені Петра Могили, 2016

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

54003, м. Миколаїв,
вул. 68 Десантників, 10
Тел.: (0512) 76-55-99, 76-55-81,
факс: 50-00-69, 50-03-33,
E-mail: avi@chdu.edu.ua

ЗМІСТ

Розділ 1. БІОПОЛІТИКА ТА ЛІТЕРАТУРА	6
Вайср С. Криза «біженців» та постнаціональні прикордонні зони: досліджуючи нові біополітичні реалії Європейського Союзу.....	7
Гайдаш А. В. Адаптаційна стратегія геронтогенезу у п'єсі П. Вогель «Найстаріша професія»: відлуння рейганоміки у геріатричному борделі	12
Ганошенко Ю. А. Біополітична реальність естетики Е. Ткачишина-Дицького	18
Маценка С. П. Література як культурна екологія	24
Романова С. В. Природа як світоглядний маркер у контексті національної традиції (на матеріалі іспанських, українських та російських фольклорних текстів)	30
Феллнер Астрід М. Що тривожить Америку: сучасна сексуальність та біополітика переселенського колоніалізму	35
Філоненко О. Г. Як Фауст стає Віктором Франкенштейном: європейська магія та наука.....	40
Шлімбах Б. «Тут побувала людина»: переосмислення гендеру та сексуальності в телесеріалі «Дедвуд» компанії НВО	46
Яблоновська Н. В. Антиестетика тіла як прийом розвінчання радянської дійсності у пізній публіцистиці Івана Буніна	52
Яковенко І. В. Екокритичне прочитання поезії та есеїстики Еліс Уокер.....	57
Розділ 2. ТІЛЕСНІСТЬ І МОДЕЛЮВАННЯ ХУДОЖНІХ СВІТІВ	63
Бокшань Г. І. Специфіка моделювання фентезійного світу в романі-фєєрії Галини Пагутяк «Зачаровані музиканти».....	64
Борисюк І. В. Текстуальність світу в ліриці Юлії Стахівської	69
Гурдуз А. І. Велика перспектива малої прози Дари Корній: міфопоетичний аспект	75
Кирилова Т. А. «Хвилюючим» голосом Ундини: стаття як конструкт культурного імажинарного в оповіданні Інґеборґ Бахман «Ундина йде»	80
Косарева Г. С. «Дерогліфи любові, закодовані книгою змін...»: поетика (о)мовлення тіла у збірці Лєси Мудрак «ТекС-ТИ-ЛЬ & Libido (рефлексії)»	85
Кот С. Ю. Взаємоперетини простору та тілесності у романі Л. Ердрік «Жінка-антилопа»	90
Кропивко І. В. Форми репрезентації та способи осмислення матеріально-тілесного низу в постмодерністській літературі (на матеріалі текстів Ю. Винничука та М. Грєтковської)	97
Лебединцева Н. М. Тіло поета як медіа-текст	103
Олійник С. М. Образ книги у фентезійному світі.....	109
Улюра Г. А. Живе тіло, мертве тіло і напівживе: культурне заміщення і конструювання гендеру.....	116
Шаф О. В. Фемінінні модуси репрезентації тілесності в українській ліриці ХХ ст.	122

АДАПТАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ GERONTOГЕНЕЗУ В П'ЕСІ П. ВОГЕЛЬ «НАЙСТАРІША ПРОФЕСІЯ»: ВІДЛУННЯ РЕЙГАНОМІКИ В GERІАТРИЧНОМУ БОРДЕЛІ

У статті досліджуються шляхи старіння персонажів похилого віку в специфічному геронтосередовищі. Значну увагу приділено проблемам літературної геронтології як галузі гуманітарного знання у стані формування. Авторка статті наводить тези сучасних вітчизняних та закордонних дослідників, спрямовані на розуміння міждисциплінарності. На матеріалі твору Пола Вогель «Найстаріша професія» проаналізовано модель соціоекономічних стратегій кооперації та адаптації геронтогрупи будинку розпусти в 1980-х рр. Ця модель репрезентована шляхом старіння, за якого дійовим особам вдається зберігати свої особистості завдяки характеру їх діяльності. Проведений вище аналіз демонструє успішну коеволюційну адаптацію в пізньому онтогенезі або гармонійний співрозвиток геріатричного борделю зі зміненими соціоекономічними обставинами попри смерть усіх персонажів «Найстарішої професії». Ставлення до смерті вогелівських дійових осіб має стоїчний, навіть пародійний характер, утворюючи децю абсурдний танатологічний дискурс. Визначено, що в контексті літературної геронтології застосування жанру «перегляду життя» є продуктивним у драмі Вогель. З'ясовано, що геронтологічні маркери п'єси мають переважно медичні імплікації.

Ключові слова: найстаріша професія; літературна геронтологія; геронтогрупа; рейганоміка; будинок розпусти; стратегія адаптації.

У 2015 році в українському літературознавстві вперше було здійснено спробу ввести до академічного обігу такий розділ науки, як літературна геронтологія. Це міждисциплінарна галузь гуманітарного знання, яка вивчає художні тексти про закономірності та механізми геронтогенезу (періоду старості). У низці розвідок було обґрунтовано актуальність цієї молоді підгалузі та сформульовано її основні положення¹. Фундаментальними текстами літературної геронтології у США є дослідження Барбари Ваксман «Від домашнього вогнища на широку дорогу: феміністичне вивчення старіння у сучасній літературі» (1990) і Кетлін Вудворд «Старіння та занепокоєння: Фрейд та інша література» (1991). Усвідомлюючи маргіналізацію вікової групи пізньої дорослості, зазначені вище та інші праці літературної геронтології прагнуть про-

стежити конструювання похилого віку в художніх текстах. Сучасні твори, в яких репрезентовані форми старіння та образи літніх персонажів, виступають важливими для міждисциплінарних студій контрнарративами, що руйнують стереотипи ейджизму («негативного упередженого ставлення суспільства до людей похилого віку, їх знецінення, приниження та дискримінація» [2, с. 294]). Завдяки дедалі більшій кількості творів, присвячених геронтогенезу, зростає ймовірність вікової трансгресії, що сприятиме позитивному баченню пізнього дорослого віку в белетристиці. Оскільки систематизація знань літературної геронтології знаходиться у стані формування, існує потреба в її доповненні. Соціогуманітарна дисципліна біополітика пропонує поняття коеволюції як ідеї, продуктивної в різних сферах досліджень, зокрема й у філософії, філології та історії. Коеволюцію або взаємодію двох систем, що еволюціонують одночасно, координуючи та обумовлюючи одна одну, за визначенням А. В. Олескіна, можна розуміти як співрозвиток плюралістичного світу різноманітних галузей [4, с. 81]. Якщо підвалини біополітичних рефлексій були окреслені М. Фуко як мистецтво державного управління масами, то сучасне розуміння коеволюції (як складової біополітики), розроблене у праці українських дослідників «Велика розтока», представляє це поняття як перехідний процес, кризовий стан [1, с. 16]. Автори «Великої розтоки» переконані, що «методологія історичної глобалістики повертає істориків із галузі суто гумані-

¹ Gaidash A. Discourse of ageing in Tina Howe's A Marriage Cycle / A. Gaidash // Forum for contemporary issues in language and literature. Novel approaches in language, literature and culture studies. – Vol. I. – Wydawnictwo IKR[i]BL : Siedlce, 2014. – P. 11–23; Гайдаш А. В. Моделювання образної системи персонажів похилого віку в одноактівках Ю. О'Ніла 1913–1920-х років // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 52. – С. 61–63; Гайдаш А. В. Дискурс вікової динаміки старіння: визначення та завдання (на матеріалі сучасної драматургії США) // Літературний процес: зб. наук. пр. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – № 5. – С. 92–96.

тарного знання до сфери соціальних наук», відтак історична глобалістика інструментально спирається на культурні антропологію та синергетику, заперечуючи євроцентризм і лінійність [1, с. 23].

Доречними роздумами над міждисциплінарністю літературної геронтології постають міркування іспанської дослідниці Марісель Оро-Пік'ерас. Якщо соціологія, психологія, політика та економіка оперують об'єктивно й неупереджено згідно з науковими постулатами, пише Оро-Пік'ерас, то белетристика знімає обов'язковість об'єктивності та неупередженості [11, с. 47]. Це дозволяє художній літературі водночас успішно виявляти негативну стереотипізацію ейджизму та проникати до найглибших схованок пізньої дорослості: «Художній літературі вдається поєднувати зовнішнє та внутрішнє на індивідуальному та колективному рівнях, співвідносячи не лише самість та тіло персонажа похилого віку, а і власне персонажа та суспільство» [11, с. 48]. Італійська експерт у медичній гуманітаристиці, Марія Ваккарелла вбачає в міждисциплінарності можливість віднайдення людяності в медицині. Позаяк не існує єдиного задовільного визначення медичної гуманітаристики, Ваккарелла окреслює цілі цієї інноваційної галузі як «вивчення проблем людського тіла, душі та страждання з аналітичної точки зору гуманітарних дисциплін, дотримуючись при цьому норм та засад медичної практики і освіти» [13, с. 182]. Італійська дослідниця ставить питання про можливість суположення різних міжпредметних парадигм завдяки загальним колективним метафорам: «наприклад, чи буде біль сприйматися як один і той самий знак у симптоматології та семіотичі?» [13, с. 185]. Ваккарелла спростовує власну гіпотезу – медики й гуманітарії скоріше вирішують спільні етико-освітні проблеми, аніж оперують загальними метафорами. Більше того, тенденція гуманітарних наук до «виділення радше процесу, аніж кінцевого результату» [цит. за 13, с. 188] йде врозріз із точними науками, які орієнтовані передусім на кінцевий продукт. Отож варто шукати спільну мову, що поєднуватиме розробки представників обох дисциплін, які у взаємодії безперечно розширюють горизонти власних галузей [13, с. 187]. За М. Ваккареллою, одним із подібних містків може бути літературний виробіток метафор, концептів та загалом прозорливості для медичного контексту; іншим – пошук відмінностей і заохочення полеміки замість намагання встановити гармонійну взаємодоповнюваність [цит. за 13, с. 192]. Додамо, що в теоретичних рефлексіях вітчизняних літературознавців про сучасний стан белетристики побутує тенденція до синкретичності знання, зокрема у визначенні дискурсу транскультурації та культурної гібридності Т. Г. Свєрбілова стверджує, що даний феномен зрощення «враховує не тільки національний аспект буття анклавів, а й різноманітні форми культурних товариств, як-то гендерний аспект, теорія травми, дискурси ненормативного тіла», та формується в «культурному полілозі, в якому не повинно відбуватися повного синтезу, злиття, повного культурного перекладу, де культури зустрічаються, взаємодіють, але не зливаються, зберігаючи своє право на непрозорість» [6]. У будь-якому разі художня література на-

дає фактично безмежний простір суб'єктивного потрактування питань здоров'я, хвороб та вікових процесів для збагачення та етичного регулювання медичного досвіду лікування.

Значимою віхою в літературній геронтології стає гіпотеза британського дослідника Обрі ді Грея про «скасування старіння» в контексті біогеронтології (наукової галузі, «скерованої передовсім на досягнення здорової старості при збільшеній тривалості життя» [10, с. 63]. «Стратегія досягнення нехтуваного старіння інженерними методами» (Strategies for Engineered Negligible Senescence) Обрі ді Грея передбачає можливість «... розірвати ланцюжки процесів [старості] у слабких ланках – там, де сучасна наука в змозі це зробити. У результаті вдасться досягти практичного безсмертя» [3, с. 169]. Унаслідок популяризації подібного проекту активізуються дискусії про ставлення до смерті, можливість безсмертя та морально-етичні проблеми, пов'язані з іморталізацією. Зокрема, у рамках літературної геронтології австрійська вчена Улла Крібернегт піддає критиці стратегію ді Грея, оскільки британець розуміє геронтогенез як хворобу, яку можна вилікувати. На прикладі аналізу роману американського письменника Гарі Штейнгарта «Суперсумна історія справжнього кохання» (2010) Крібернегт показує розвінчання процесів антистаріння, у результаті яких відбувається остаточний поділ на тілесне й духовне (іманентної для західної культури дихотомії тіла/душі) і тілу відводиться роль машини. Улла Крібернегт вбачає в дистопії Штейнгарта сатиричний відгук на біогеронтологічне дослідження ді Грея, вихідні положення якого базуються на ейджистському припущенні, що старість – це патологічний стан, який можна контролювати та навіть повертати назад/лікувати [10, с. 66]. Поразка біогеронтології в романі Штейнгарта про моделювання вічної молодості криється, на думку австрійської вченої, у непотрібності іморталізації – адже саме усвідомлення смертності надає життю значущості. Улла Крібернегт вбачає в медикалізації старіння вплив панівної ідеології, відтак дослідниця вважає за необхідне критично сприймати наукові розробки щодо похилого віку, адже вони можуть ґрунтуватися на ейджистських стереотипах на кшталт «Стратегії досягнення нехтуваного старіння інженерними методами» Обрі ді Грея. Натомість представникам літературної геронтології варто зосередитися на перегляді, переосмисленні та переоцінці бінарної опозиції молодість/старість [10, с. 68].

Варто звернути увагу на закид Х. Цайліх, британської представниці критичної та наративної геронтології, про відсутність методологічних інструментів у дослідників віку, крім прийому ретельного читання (close reading) [16, с. 21]. Доречну відповідь на зауваження Х. Цайліх надає австрійська професор Роберта Маєрхофер: «... галузь літературної геронтології формується завдяки кращому усвідомленню сутності та функціональності літератури як такої, не обов'язково із залученням традиційних геронтологічних методів» [цит. за 10, с. 69], відводячи імажинуарному центральну роль у дослідженнях.

У рамках літературної геронтології нам уявляється гіпотетично можливою взаємодія знань суспільних,

економічних та частково медичних наук для системного аналізу творів, присвячених пізньому онтогенезу. Так, беремо за вихідну тезу ідею коєволюції як взаємодоповнюючий співрозвиток не лише людини та її біооточення, а й різних рас, націй, регіонів, а також плюралістичного світу художніх, релігійних, філософських, наукових, політичних ідей та образів [4, с. 81]. На матеріалі п'єси американської жінки-драматурга Поли Вогель «Найстаріша професія» (1981) проаналізуємо модель соціоекономічних стратегій кооперації та адаптації геронтогрупи будинку розпусти, застосування жанру «перегляду життя», запозиченого з нарративної геронтології (за Х. Цайліх, *life review*), і парадигму міжпоколінневих стосунків у рамках вікової психології з метою дослідження адаптаційної стратегії геронтогенезу персонажів похилого віку в контексті трансформацій рейганоміки. Визначимо тип ставлення до смерті вогелівських дійових осіб та надамо характеристику геронтокультури борделю.

Уперше драму П. Вогель побачили в Канаді в 1988 р., а в США прем'єра відбулася трьома роками пізніше. На батьківщині письменниці п'єсу певний час відмовлялися ставити через доволі дратівливу тематику вітчизняного борделя, посилену геріатричними імплікаціями. Щонайменше два відновлення вистави мали місце у 2004 та 2015 роках в американських театрах. В Україні «Найстарішу професію» глядачі мали змогу побачити в Київському театрі драми та комедії на лівому березі Дніпра в російському перекладі з 2001 до 2006 р. П'єса сатирично екстраполює суспільні настрої США початку каденції 40-го президента Рональда Рейгана. Хронотоп чітко визначений – 1980 рік, сонячний день невдовзі після обрання президентом колишнього актора; основною декорацією є довга лава в Нью-Йорку в районі Бродвея – місце відпочинку та спілкування геріатричних представниць будинку розпусти із символічною назвою «Лайф» (англ. *life* – життя). Сюжетна лінія – останні дні існування публічного будинку під керівництвом 83-річної мадам на ім'я Мей, яка сама себе називає «бізнесвумен із душею повії» [14, с. 143]. Під її керівництвом – четверо заслужених «дівчат», наймолодшій з яких 72 роки, а найстаршій – 79. Пола Вогель зображує існування п'яти жінок як життя злагодженої спільноти, в якій, щоправда, присутні як справді товариські, так і недружелюбні стосунки. Мадам створює атмосферу згуртованості, справедливості та навіть шанобливості до «найстарішої професії»: «Ми надаємо послуги, якими ми пишаємося!» [14, с. 137].

Фабулу побудовану на невпинній втраті кожної з працівниць. Композиційно твір представлено одним актом із п'ятьма блекаутами (вимиканням світла на сцені для створення відповідного ефекту), кожен з яких символізує смерть персонажа. Дію експонують та завершують монологи Віри, наймолодшої проститутки. Виходячи з твердження Поли Вогель про те, що «Найстаріша професія» є єдиної п'єсою авторки, яка структурована за типовим варіантом розвитку подій (*pattern play*), дослідники вважають, що всі персонажі є доволі типізовані й схематичні, кожна з героїнь відповідає усталеному сценічному образу й діє в рамках свого амплуа [8; 12; 15]. Так, Б. Брентлі перекриваний, що в цій драмі акцент зміщений із розробки

дійових осіб на авторську ідеологію, тобто персонажі недосконало розроблені, являючи собою узагальнені образи. Зокрема, практична й розумна Мей відповідає образу власниці будинку розпусти; Урсула – найскравіший персонаж з усієї когорт; владна та рішуча, Урсула є повною протилежністю мадам – вона «повія із душею бізнесвумен» (додамо, що в перекладі з латині ім'я Урсула означає «ведмедичка», а семантика передає сильний чоловічий характер; її прізвище Таллер (іст. – велика срібна монета) говорить саме за себе); чарівна Ліліан – типова південна красуня, наче запозичена із п'єс Тенесі Вільямса; Една – зухвала й гостра на язик; наймолодша Віра уособлює тип інфантильної жінки-дитини. Однією з причин відмови в постановці «Найстарішої професії» став факт, який Вогель не приховувала від режисерів – авторка назвала дійових осіб свого твору на честь тіток зі своєї родини, а наймолодшу героїню – ім'ям бабусі [9, с. 301]. Літні жінки усвідомлюють себе як громаду, спільне життя замінює їм родину: «секс-працівниці» часто говорять про себе в множині першої особи:

Една: Слава Богу, що ми не маємо дітей.

Віра: Але в нас є ми; ви завжди даруєте гарну листівку та торт на мій день народження [14, с. 134].

Немає сумнівів, що драматург проводить паралелі між проституцією та політикою, між проституцією та театром, адже як політика, так і лицедійство також вважаються давніми професіями. Свідченням цього є цитування у п'єсі передвиборчого слогана Рональда Рейгана – найстарішого з американських президентів та єдиного фахового актора. Американський театрознавець Бен Брентлі зазначає, що вогелівське зображення групового портрета п'ятьох старих проституток позбавлене гротеску або непристойностей [8]. З одного боку, це привабливі, яскраві та чуттєві жінки, а з іншого, пише рецензент, у їхніх образах закодовано досить стримане та повчальне авторське послання – репрезентація зворотної сторони теорії стимулювання зростання виробництва за рахунок зниження податків (*supply-side economics*) [8].

Так, у контексті літературної геронтології соціоекономічні стратегії кооперації репрезентує «тевтонка» Урсула, яка є палкою прихильницею рейганоміки (дерегулювання підприємницької діяльності, скорочення видатків держбюджету, зниження податків на корпорації), а також правил, кар'єрного просування та трудової етики. Серед її гасел побутують такі: «не витрачайте, не бажайте», «час – це гроші», «гроші роблять гроші». На відміну від решти дійових осіб Урсула єдина усвідомлює наслідки економічної кризи та віку «дівчат». Коли її колеги жартують, що лише вона не помре, Урсула зазначає, що уникне «жебрацької могили Дядьки Сема» [14, с. 135]. Героїня впевнена в недієздатності Медікера – американської програми медичного забезпечення пенсіонерів (введена у 1965 р.), адже «субсидоване жебрацтво не має місця у ринковій економіці» [14, с. 135]. Соціально-економічна система ринкових відносин США стає джерелом алієзності в «Найстарішій професії». Починаючи з XVIII ст., стверджує М. Фуко в циклі лекцій «Народження біополітики», місцем формування істини стає ринок. Ринкові відносини стають уособленням дистрибутивної справедливості [7].

Коли мадам (Мей) заявляє, що «жодна ділова жінка із найменшим почуттям гордості не потребуватиме державних подачок» [14, с. 135], Урсула звинувачує «дівчат» у перебірливості та підтримує відмову від кейсіанських принципів державного регулювання економіки. Урсула пропонує різноманітні форми адаптації до зміненої ситуації, тоді як більшість персонажів заперечує інновації. Утім, практична мадам зрештою впроваджує деякі з порад Урсули в діяльність «Лайфа». Зокрема, йдеться про підвищення цін на послуги для нової клієнтури («Ми маємо підвищити швидкість обороту, що призведе до ефективності за часом» [14, с. 142]), скорочення часу на обідню перерву, скасування платні за таксі. Мей обґрунтовує свої нововведення посиленням на голову держави: «Пам'ятайте, президент Рейган закликав усіх американців зменшити дефіцит та забезпечити збалансованість бюджету. З цього і почнемо. Ми можемо затягнути паски» [14, с. 148]. Після смерті Мей кермо влади переходить до Урсули, яка вкладає більшу частину коштів бізнесу в депозитний сертифікат на 1,5 роки, мотивуючи свій вибір тим, що «треба вірити у майбутнє» [14, с. 160], чим викликає обурення Едни та Віри (до того часу Ліліан уже померла). Та це ще не все – в плани далекоглядної мадам входять оборудки з нерухомістю, викидними облигаціями, альтернативною енергетикою тощо.

На прикладі образу Урсули простежуємо активну стратегію старіння, літній персонаж здатен адаптуватися до «нових завдань, характерних для пізнього періоду життя, до зміни свого місця в суспільстві та специфічних для старості важких ситуацій» [3, с. 10]. Ймовірно, пунктуальна й рішуча Урсула реалізувала б свої плани, якби Една та Віра не оголосили страйк, а згодом і рішення вийти з «Лайфа» та організувати власний публічний будинок. Нездатна пережити поразку та невідкорення Урсула зникає зі сцени після третього блекауту.

Однак геронтологічний портрет Урсули не позбавлений іронії: за життя проститутка так і синала ринковою термінологією, пояснювала своє захоплення бутлегерством у молодості законом пропозиції та попиту [14, с. 140], вважала нерентабельним управління Мей публічним будинком [14, с. 141], пропонувала рекламувати послуги «Лайфа» в ЗМІ, радила шукати молодших клієнтів, лякала своїх товарок інвестуванням коштів у цінні папери... Після смерті «тевтонки» її «цінними паперами» виявилися 10-кілограмові мішки з цукром, які вони скуповували протягом багатьох років, термін придатності частини з яких уже давно вийшов. Психотип Урсули визначається як «клінічний випадок інволюційного параноїда, що безпосередньо зумовлений преморбідними особистісними властивостями (патологічною скупістю, емоційною бідністю, обмеженням соціальних контактів, пунктуальністю, ригідністю тощо)» [3, с. 21].

У схемі образної картини вогелівського твору репрезентований такий шлях старіння, за якого дійовим особам вдається зберігати свої особистості завдяки характеру їхньої діяльності – «підтриманню та розвитку соціальних зв'язків» [5, с. 19]. Проведений вище аналіз дозволяє припустити досить успішну коеволюційну адаптацію в пізньому онтогенезі або гармонійний співрозвиток геріатричного борделю зі зміненими

соціоекономічними обставинами, незважаючи на смерть усіх персонажів «Найстарішої професії». Ставлення до смерті вогелівських дійових осіб має стоїчний, навіть пародійний характер, утворюючи дещо абсурдний танатологічний дискурс. Згадки про смерть є частотними в розмовах персонажів, хоча й різняться між собою. Так, переважно «дівчата» використовують евфемічну форму смерті – кончина (passing away), тоді як Урсула вдається до фразеологізмів на кшталт «зіграти в ящик» (kick the bucket), називає клієнтів «вмираючим видом» (dying breed). Після смерті чергового персонажа решта смакують обговорення пікантних подробиць: зокрема, Мей померла в обіймах клієнта після багаторічної перерви в професійній діяльності, що викликає в'їдливу реакцію з боку Урсули. Утім, персонажі не бояться говорити про смерть (Една: «Нам немає сенсу звести себе в могилу непосильною працею» [14, с. 168]) і готові її прийняти (Віра: «Ми усі помremo» [14, с. 135]). З одного боку, загальний геронтопортрет персонажів «Найстарішої професії» уявляється нам гомогенним, а з іншого – індивідуалізованим кожною дійовою особою. У рамках соціології старіння теорія субкультури (або геронтокультура) являє собою середовище, відмінне від культури представників інших вікових спільнот: «Це не новостворена, а раніше засвоєна та розпредметнена культура, тому носії вважають її своєю власністю. Така культура стає стрижнем, що об'єднує осіб старших вікових груп, створює особливу близькість між ними, підтримує звичні для них норми моралі, поведінки, традиції, духовні цінності. Водночас окрема культура ізолює своїх носіїв від інших вікових спільнот» [3, с. 184]. Найкращу характеристику геронтокультури борделю «Лайф» надає К. Бігсбі, зазначаючи: «Проституція більше не годує їх, проте затверджує їх ідентичність; вони претендують на значущість, що свідчить про те, що вони не здалися на милість долі» [9, с. 301].

Важливий інструмент літературної геронтології, жанр «перегляду життя» є надзвичайно продуктивним у драмі Пола Вогель. Кожна дійова особа ділиться спогадами, згадками. За Е. Крайніковим, у пізній старості (80–90 років) «унаслідок утрудненої адаптації до оточуючого світу індивід починає жити спогадами» [3, с. 168]. Значущими є, на нашу думку, роздуми Мей з приводу заснування її бізнесу в новоорлеанському «кварталі червоних ліхтарів» Сторівіллі: «Пам'ятаєте Будинок, де ми усі зустрілися? Ошатна установа. У вітальні грав професор Джо; усі чоловіки чисті, з модними зачісками, у найкращому недільному вбранні, щасливі та несміливі чекали при вході. Ми знали їх усіх; так само як і їх дружин і дітей... У нашого бізнесу була репутація» [14, с. 139]. Для п'яťох літніх жінок проституція є стилем життя, образом мислення. Дбаючи про своїх німецьких клієнтів, робітниця «Лайфа» поводить як леді, слідує південному етикету. Тим трагічнішими постають для вогелівських персонажів міжпоколінні стосунки – найяскравіший приклад, представлений у конфлікті з молодою конкуренткою, яка двічі заходить на територію «Лайфа». Утім, відвойовуючи місце під сонцем, Мей та її підлеглі (крім Урсули) не затамовують зло на молодше покоління бейбібумерів. Наприклад, Віра переконана, що «молодість у душі» [14, с. 134].

Геронтологічні маркери п'єси мають переважно медичні імплікації: це обговорення хвороб та їхніх наслідків як для дійових осіб, так і для відсутніх чоловіків-клієнтів (абсурдистський прийом «присутності відсутності»). Зокрема, Ліліан страждає на артрит та поганий зір; Едні заважають проблеми шлунково-кишкового тракту; більшість клієнтів – імпотенти, які погано чують. У Мей спостерігаються перші ознаки старечої деменції. А клієнт Ліліан – пан Ломан (безсумнівна алюзія на міллерівського комівояжера) – повністю з'їхав з глузду. Поступово клієнти «Лайфа» потрапляють до геріатричних будинків – пан Ломан, пан Саймон (невдалий наречений Вери), пан Френсіс, а «дівчата» продовжують сумлінно їх відвідувати. Однак ці зумовлені віком процеси та хвороби, як і смерть, сприймаються дійовими особами як природні процеси, часто з гумором та непристойними жартами.

Не можна не погодитися в контексті літературної геронтології з твердженням про те, що між літературознавством та геронтологією «зберігається методо-

логічна прірва, через яку можна лише перекинути певні теоретичні містки, що загалом має розширювати дослідницькі можливості обох наук» [1, с. 17]. Беручи до уваги міркування сучасних науковців про дискретність міждисциплінарних студій (М. Оро-Пік'єрас, М. Ваккарелла, У. Крібернегг, Р. Маєрхофер), висновуємо про потужний потенціал літературної геронтології, розробку якої варто посилювати в межах науки про літературу. У контексті коеволуційної гіпотези біополітики дискурс вікової динаміки старіння в п'єсі Пола Вогеля «Найстаріша професія» репрезентований соціально-економічними стратегіями кооперації та адаптації, жанровим різновидом «перегляду життя» та геріатричними маркерами. Модель геріатричного борделю відбиває ідеологічні підвалини часу, коли приватне стає політичним. Водночас лірична площина твору, незважаючи на вибухи елементів драми абсурду, створює поетику надії, любові та віри, які уособлюють триєдність минулого, теперішнього та майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афонін Е. А. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов // Укр. тов-во сприяння соц. інноваціям, Від. інф.-бібл. забезпечення апарату Верховної Ради України. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2002. – 352 с.
2. Вікова психологія : [навч. посібник] / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
3. Крайніков Е. В. Геронтологія : [словник-довідник] / Едуард Крайніков. – К. : Паливода О. В., 2010. – 352 с.
4. Олескин А. В. Биополитика. Политический потенциал современной биологии. Философские, политологические и практические аспекты / А. В. Олескин. – Второе издание, переработанное и дополненное. – М. : Институт философии РАН, 2006. – 583 с.
5. Порсева Х. О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій осіб похилого віку : дис. канд. психол. Наук : 19.00.07 / Порсева Христина Олегівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2005. – 237 с.
6. Свербілова Т. Дискурс транскulturації та культурної гібридності в системі постколоніальних студій як предмет літературознавчої компаративістики [Електронний ресурс] / Тетяна Свербілова. – Режим доступу : <https://www.academia.edu/13019993>.
7. Фуко Мишель. Рождение биополитики. Курс лекций, прочитанных в коллеж де Франс в 1978–1979 учебном году [Електронний ресурс] / Мишель Фуко ; [пер. с фр. А. В. Дьякова]. – СПб. : Наука, 2010. – 448 с. – Режим доступу : http://royallib.com/book/fuko_mishel/rozhdenie_biopolitiki.html.
8. Brantley B. Portrait of Working Girls Who Are Girls No More [Електронний ресурс] / Ben Brantley. – Режим доступу : http://www.nytimes.com/2004/09/27/theater/reviews/portrait-of-working-girls-who-are-girls-no-more.html?_r=0.
9. Bigsby C. Contemporary American Playwrights / Christopher Bigsby. – Cambridge : Cambridge UP, 1999. – 440 p.
10. Kribernegg U. Ending aging in the Shteyngart of Eden: Biogerontological discourse in a *Super Sad True Love Story* / Ulla Kribernegg // Journal of Aging Studies. – Vol. 27. – Elsevier, 2013. – P. 61–70.
11. Ory-Piqueras M. Narrating ageing: Deconstructing negative conceptions of old age in four contemporary English novels / Maricel Ory-Piqueras // Journal of Aging Studies. – Vol. 27. – Elsevier, 2013. – P. 47–51.
12. Sommer E. The Oldest Profession (A *CurtainUp* Review) [Електронний ресурс] / Elyse Sommer. – Режим доступу : <http://www.curtainup.com/oldestprofession.html>.
13. Vaccarella M. Medical Humanities: Renewing Praxis across Disciplines / Maria Vaccarella. Medical Humanities, Status Quaestionis. – 2012. – № 3. – P. 181–202.
14. Vogel P. The Oldest Profession / Paula Vogel // The Baltimore Waltz and Other Plays. – N.Y. : TCG, 1996. – P. 127–172.
15. Walker J. Paula Vogel's The Oldest Profession (review) [Електронний ресурс] / Jeffrey Walker. – Режим доступу : <http://dctheatrescene.com/2015/06/11/paula-vogels-the-oldest-profession-review/>.
16. Zeilig H. The critical use of narrative and literature in gerontology / Hannah Zeilig // International Journal of Ageing and Later Life. – Vol. 6. – Issue 2, 2011. – P. 7–37.

А. В. Гайдаш,

Київський університет імені Бориса Грінченка, г. Київ, Україна

АДАПТАЦИОННАЯ СТРАТЕГИЯ ГЕРОНТОГЕНЕЗА В ПЬЕСЕ П. ВОГЕЛЬ «ДРЕВНЕЙШАЯ ПРОФЕССИЯ»: ОТГОЛОСКИ РЕЙГАНОМИКИ В ГЕРИАТРИЧЕСКОМ БОРДЕЛЕ

В статье исследуются формы старения персонажей пожилого возраста в специфической геронтосреде. Значительное внимание уделено проблемам литературной геронтологии как формирующейся отрасли гуманитарного знания. Автор статьи приводит тезисы современных отечественных и зарубежных исследователей, направленные на понимание между-

сциплинарности. На материале произведения Полы Вогель «Древнейшая профессия» проанализирована модель социально-экономических стратегий кооперации и адаптации геронтогруппы публичного дома в 1980-х гг. Данная модель представлена путём старения, при котором действующим лицам удаётся сохранять свои особенности благодаря характеру их деятельности. Проведенный анализ демонстрирует успешную коэволюционную адаптацию позднего онтогенеза либо гармоничное соразвитие гериатрического борделя с измененными социоэкономическими обстоятельствами несмотря на смерть всех персонажей «Древнейшей профессии». Отношение к смерти вогеливских действующих лиц носит стоико-пародический характер, формируя абсурдный танатологический дискурс. Определено, что в контексте литературной геронтологии использование жанра «пересмотра жизни» является продуктивным в драме Вогель. Выяснено, что геронтологические маркеры пьесы состоят в основном из медицинских импликаций.

Ключевые слова: древнейшая профессия; литературная геронтология; геронтогруппа; рейганомика; публичный дом; стратегия адаптации.

A. Gaidash,

Kyiv Borys Grinchenko University, Kyiv, Ukraine

ADJUSTMENT STRATEGY OF THE ELDERLY IN PAULA VOGEL'S PLAY «THE OLDEST PROFESSION»: REAGANOMICS REPERCUSSIONS IN THE GERIATRIC BORDELLO

The subject of the paper is the ways of tackling the old age by the elderly prostitutes in the play by the US dramatist Paula Vogel. The crucial instrument of understanding the late adulthood in fiction is the budding branch of science – literary gerontology. Therefore the author of the article studies current views on the interdisciplinarity of this emerging academic system figuring out its methodological advantages. The most favorable method for the scholars of belle-letters in the framework of the literary gerontology appears to be the focus upon rather literary than gerontological approaches. The topic of the research is the paradigm of social and economic strategies of coping with the vicissitudes of aging by the fictitious group of five septuagenarian hookers in the époque of Reagan. The paradigm relies heavily on the concurrent straight and ironic interpretation of the Reaganomics. The goal of the present study is to define the strategy of adjustment of the older adults to the shifts in social and economic politics of the country in the early 1980s. The characters in «The Oldest Profession» employ active forms of adjustment to their late adulthood due to the specificity of the sex trade. Despite the imminent passing away of each veteran after the symbolic blackouts a geriatric group portrait represents successful adjustment to the down side of supply-side economics. The methods used in the paper are mixed: historical data processing, analyses of interdisciplinary resources (literary gerontology, social gerontology, age studies, age psychology, etc). The innovative solution lies in the application of interdisciplinary approach to close reading of drama texts. The results can be practical for classes of US literature and social gerontology. The findings of the paper inform of the active form of adjustment to their late adulthood by the fictitious group of five septuagenarian hookers in Paula Vogel's play «The Oldest Profession».

Key words: adjustment; old age; the oldest profession; Reaganomics; strategy; literary gerontology.